

Nekoliko sledećih primedbi ne potiču od prustomana ni od »prustovca«, već od običnog čitaoca koji se naročito interesuje za psihoanalizu, i koga je zbog toga privuklo delo u kojem se, prema glasovima koji se dugo i uporno šire jedan pisac posvetio, ne poznavajući Frojda, integralnoj analizi ljudskih pobuda. No, posle ponovnog pročitavanja *Traganja*, nameću se dve konstatacije. Najpre da je Prustovo delo zaista zadivljujući akt intelektualne hrabrosti, manifest protiv mentalne lenosti. Epizode sa malim madlenama, zvana Martenvila, pločnici hotela Germant, koji su ponekad predstavljeni kao pasivno pokoravanje unutarnjem toku uspomena, čine deo naprotiv jednog herojskog napora otkrivanja spoljašnjeg izgleda, sličnog poslu koji je, skoro u istim godinama, Frojd obavljao u svojoj autoanalizi, a zatim sa svojim pacijentima.

Ali kad je jednom energično pobeđena priča prustovskog hedonizma, treba ipak priznati da analitička integralnost nije jaka strana *Traganja*. Ta hrabrost dostojna divljenja, taj herojski napor čija očiglednost frapira neobaveštenog čitaoca, u jednoj drugoj očiglednosti, isto tako shvatljivoj, ukazuje mu da tu vidi ne jedan instrument istraživanja istine, nego baš suprotnost: sredstvo koje je omogućilo Prustu da prikrije, pod uzvišenim spoljašnjim izgledom, skrivene izvore bolesti, neuroze, poroka.

LITERARNI AJSBERG

Traganje nije planina već kolosalni literarni ajsberg, gde masa onoga što je rečeno skriva mnogo znatniju masu onoga što nije rečeno, tako da se ima utisak da se do dna poznaje čovek na stranicama na kojima se on neprestano skriva.

Ali ovde je važno unapred staviti dve primedbe. Bilo bi vrlo glupo upoređivati Prusta sa Frojdom, prebacivati jednom da je ostao za drugim. »Analitički integralizam« označava jedan mentalni stav, zahtev, jednu intelektualnu ambiciju, za koju Frojd, ako nije ostavio model koji treba bukvalno slediti, jeste ostavio jedan primeran pokušaj. Treba odmeravati psihološku važnost *Traganja* ne po njegovoj sličnosti sa Frojdom tekstovima, već sa ozbiljnošću tekstova koje pruža, vodeći računa o Prustovoj inteligenciji, o obliku njegove informacije, o njegovoj nameri da istražuje u korenu misteriju ljudskog stabla.

S druge strane, ne radi se o tome da se Prust ispravlja u njegovom izvrtanju smisla, u deformacijama koje je mogla da podnese njegova lična istina. To što ja upoređujem Prustov roman sa Prustovom biografijom nije zbog toga da bih ga osudio zbog prikriivanja. To što njegov junak kaže ja a nije zbog toga da bih ga ja pobrkao sa njim, Marselom Prustom. Danas je sigurno utvrđeno da je *Traganje* roman, a ne autobiografija. Prust je savršeno bio »u pravu« da promeni zanimanje svog oca, godine svoje majke ili pol svojih ljubavnika, savršeno je imao »pravo« da zahteva da mislimo da je Albertina jedna mlada devojka i da su sve njegove junakinje junaci. Trebalo je još da svi njegovi junaci imaju dubine, psihološke verodostojnosti primerene Prustovoj ambiciji koju pokazuje kad kaže da je nestrpljiv da podigne »poklopac« prvida, da siđe u tajne bića. I to je ono što izgleda na najvišem stupnju sporno.

A RODITELJI?

U celoj priči o detinjstvu u *Kombreu* nedostaje samo jedna stvar koju je pisac koji zalazi u psihologiju dubina pazio da ne izostavi: ozbiljna analiza odnosa između malog dečka i njegovih roditelja. No, i pored slavni stranica o očekivanju materinog poljupca, kako taj deo *Traganja* razočarava! Majka ostaje majka, otac ostaje otac, dakle roditelji koji su odvojeni od sina sasvim konvencionalnim rastojanjem usled razlika u godinama i autoriteta sam

PSIHOLOG
ILI
UMETNIK?

stogodišnjica
rođenja m. prusta

rijih. Još bolje, oni su često označeni opštim imenom »roditelja«, kao da postoji jedna strana roditelja i druga strana dece, u stvari, dva vida jedne društvene institucije isto tako solidno zasnovane kao što su crkva ili pošta, gde bi moć bila isto tako jasno podeljena između službenika i vernika, između viših i nižih, i kojoj ne bi pretila nikakva snaga, osporavajuća ili skandalozna. Nikad Prust ne pomišlja da bi otac, čak i živ, mogao da bude sa sinovljeve strane predmet jedne problematične ankete, kao Leopold za Stefana u *Uliisu*, knjizi koja je savremenik *Traganju*, niti da majka može da siđe sa svoje visine sa koje se smeši, daleka i nestvarna kao madona.

ASTMA

Tamo gde ta žarka želja da spozna ima polje istraživanja kako široko tako i novo, zar to nije u vezi sa psihosomatskim bolestima, gde telesna uznemirenja čine samo simptome afektivnih perturbacija? Prust nije ignorisao psihološka objašnjenja astme, ali, eto, on ih je odbijao, pošto je više voleo da da svom pripovedaču lekara, pravog pozitivistu Kotara, umesto psihoterapeuta Bulona.

Ali objasniti astmu lošim funkcionisanjem jetre i bubrega bilo je prihvatljivo za jednog Kotara, ali ne i za Prusta. Grč bronhija — nije li on to poznavao? — proizilazi iz krize odnosa između sina i majke. Agonija disanja pretvara decu koju vrlo tesna zavisnost prema jednoj vrlo nežnoj majci sprečava da rastu, da se oslobađaju bez jednog intenzivnog osećanja krivice koje se prevodi, prema simboličnom jeziku tela, u gušenje. Ali, da bi se Prust upustio u takvu vrstu analize, trebalo bi sumnjati, možda i optužiti, preteranu nežnost majke, preteranu povučenost oca, ukratko, skinuti roditeljima oreol koji od njih stvara mit. Ovde je nedostatak hrabrosti sugerirao Prustu kotarovsko objašnjenje, uslužno i varljivo, bolešću jetre, bubrezima, a istovremeno postoji i briga da zaštiti svoje delo, čuvajući sopstvenu neurozu od indiskretnih pogleda psihoterapeuta.

Homoseksualnost, reći će neko, domen je u koji se Prust upustio dalje nego iko, gde je izneo na najjaču svetlost, sa neza-

menjivom iskrenošću jedan takav svet. Da, ali ako se ponovo pogledaju poznate stranice Šarlusovog susreta sa Zipianom, frapirani smo ne samo nedovoljnošću, slabošću komentara, nego i oštrinom opisa.

PRIRODNI FENOMEN

Metafora koja podrazumeva taj susret igra ovde, kao skoro uvek u Prusta, ulogu izvesnog ekrana protiv istine. Pripovedač, zaklonjen iza jednog prozora, posmatra u bašti jednu biljku, pitajući se da li će insekt oplodivač doći da je poseje. Podstaknut tom radoznaošću botaničara, on iznenada otkriva Šarlusove i Zipijanove majstorije. Spontano dolazi do toga da uporedi figure koje izvode ova dva čoveka sa baletom koji se odigrao u vegetalnom svetu. I da zaključuje da susret čoveka koji pravi prstake i barona predstavlja isto tako neobičan događaj kao što je neobično ono što vodi bumbara ka orhideji.

Tako podčinjen analognim pravilima, koja vladaju vegetalnim životom i životinjskim svetom, homoseksualnost postaje prirodni fenomen.

Prust ukida istorijsku dimenziju seksualnosti. Izgleda da veruje da se neko rađa nastran, kao što se nasleđuje određena forma nosa, on se uzdržava da pretpostavi da homoseksualnost ima određene psihološke uzroke, i da je i sama homoseksualnost, paralelno sa astmom, rezultat konflikata u detinjstvu. Odmah se vidi kakvu korist pisac izvlači od botaničke teorije inverzije: ona mu dozvoljava, još jedanput, da se ne sumnja u sliku i u ulogu majke u radanju jedne naklonosti koja toliko duguje materinskom uticaju, ona mu dozvoljava da se Sodoma razvije u biću kao neizbežni kapric, a ne kao neuroza zbog reagovanja.

U tom beskrajnem delu nema nijednog samoubistva, nijednog ubistva. Pored prirodne smrti, zbog bolesti ili zbog starosti, smrt je samo slučajna: Sen-Luj je ubijen u ratu. Albertina je pala sa konja. Nikad se ne pojavljuje smrt kao neophodan izraz nekog neodoljivog unutrašnjeg pritiska. Prust ne poznaje, ili negira, dinamizam uzročnih snaga u ljudskom biću; on ne poznaje, ili negira, da sve što se događa u njegovom životu odrasle osobe, njegove bolesti, njegovi impulsi, njegovi poroci, da je sve to predodređeno događajima koje treba tražiti u njegovoj protoistoriji: odatle dolazi sklonost, koja ide do manije, da stvori od posmatranja jednog detalja univerzalni zakon, da konstruiše jednu psihologiju nezavisnu od individualne prošlosti svakoga ponaosob.

Krajnja lukavost: uveravanje *Ponovo pronađenog vremena*, prema kome je tema koju tretira indiferentna za umetnika. Neka je tako, ali onda treba reći da se umetnost ne podudara sa poznavanjem. Jer, za onoga ko pokuša da razume ljude, njihove nesreće, njihove strepnje i njihove neusphe, postoji jedna hijerarhija u temama; nisu sve podjednako interesantne. Opširnost *Traganja* služi kao paravan i kao izvinjenje nedostatku reči, uzaludno očekivanih, repertoar situacija čini da se skoro zaboravi da nedostaju osnovne scene. Znati kako je jedan dečak video kako bleđi, kako se leluja očinska zvezda, ipak je važnije nego znati kako se divio rascvetalom glogovom žbunu.

Uzmimo, dakle, *Traganje* najzad za ono što jeste: divan roman, neuporedivo umetničko delo, ali lišeno velike ozbiljnosti, lišeno velike psihološke autentičnosti. I, naravno, ako taj zaključak bude izgledao melanholičan za one koji žale što će, da bi se reklo tako dobro treba reći tako malo, taj zaključak još podiči Prusta u očima onih za koje umetnost živi autonomnim životom, sa svojim zakonima, svojom strukturom, sa sopstvenom unutarnjom istinom, na nekom nebu je daleko od naših ljudskih sudbina.

(Le Monde, 9 jul 1971.)

Prevela sa francuskog
BORJANKA LUDVIG